

Deyim Sözlüklerine Girmesi Gereken Bir Çeşitleme: Kulaklarının Üzerine Oturmak

Nail TAN

Atasözü ve deyim sözlüklerimize girmemiş bir söz varlığımızla ne zaman, nerede, nasıl karşılaşacağımızı asla bilemeyiz. Kolektif şuurun kalıplaşmış söz ürünleri, ancak dil sarayında bir kapı, bir pencere açıldığı zaman, bir vesile yaratıldığında ortaya çıkarlar. Cebimde daima taşıdığım *akıl defterim*, bu yeni konukları karşılamak için her zaman, her yerde hizmete hazırdır. Sohbetimizin ortasına düşüvermiş bir deyim çeşitlemesini; tıpkı *Ne tas düşün ne hamam çınlasın* deyimini derlediğimiz ortam gibi¹, yine bir seyahat sırasında duyduk ve incelemek üzere defterimize kaydettik.

Türk Makedon Dostluk Derneğinin 29 Mart-9 Nisan 2013 tarihleri arasında düzenlediği altı ülkeyi kapsayan (Makedonya, Sırbistan, Macaristan, Romanya, Slovakya ve Bulgaristan) kültür gezisi sırasında, 3 Nisan 2013 tarihinde minibüsümüzle Romanya topraklarında Tameşvar şehrine doğru ilerlerken, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Gönül Ayan'ın kullandığı bir deyim dikkatimi çekti: *Kulaklarının üzerine oturmak*.

Kara yoluyla seyahat ediyoruz; çok yer görmek, tabiatı, sosyal hayatı daha yakından tanımak için. Yol uzun. Minibüste on beş kişiyiz. Bol bol edebiyat sohbetleri yapıyor, anılar anlatıyoruz. Bir ara; Gönül Hanım'ın kocası, eski dekanlardan emekli Türk Dili ve Edebiyatı Profesörü Hüseyin Ayan'a grubumuzdan bir arkadaş; yazar, halk bilimci M. Sabri Koz bir soru yöneltti. Hüseyin Hoca yarı uyur hâldeydi. Soruyu duymadı tabii. Gönül Hanım, M. Sabri Koz'a dedi ki:

— “Hüseyin, kulaklarının üzerine oturmuş.”

Dünya ile ilgisini kesmiş, söyleneni duymuyor anlamındaki bu deyim kullanımını dikkatimizi çekti ve hemen defterimize kaydettik. Derleme tarihini ve söyleyenini de yazdık tabii. İlk mola yerinde Gönül Hanım'a deyimini nerede,

¹ Tan, Nail (2012), “Gözden Kaçmış Bir Deyim: Ne Tas Düşün Ne Hamam Çınlasın”, *Türk Dili*, S.: 722, 2/2012, s. 108-112.

kimden duyduğunu sorduk. Karslı (d. 1943) olduğunu ve yöresinde çok sık kullanıldığını belirtti.

— Defterime not ettim. Ankara’ya dönüşümde deyim sözlüklerini taraya-
cağım. İnşallah sözlüklere girmemiş olur da sayenizde dilimize yeni bir deyim
daha kazandırırız, dedim.

Nitekim, Ankara’ya döndüğümüzde ilk iş olarak içinde en çok deyim ba-
rındıran sözlükleri bir bir taradık. Sözlüklerde, söz konusu deyim benzerleri,
eş ve yakın anlamlıları vardı ama Gönül Hanım’dan işittiğimiz çeşitleme yoktu.
Aynı gün, Prof. Dr. Hüseyin Ayan da deyimlere ilgim üzerine *folluklanmak* diye
bir kalıplaşmış söz söyledi. *Minibüste folluklanıyoruz*, yani oturduğumuz yerde
durmadan sallanıyoruz anlamında. Tavuğun follukta yumurtlamak üzere otu-
rup sallanmasından kaynaklanan bir söz.

Taramalarımız sırasında deyimimize en yakın çeşitleme; Denizli’den derle-
nen *kulağımı altına alıp yatmak* şeklinde karşımıza çıktı². Anlamı, bir mesele ile
ilgilenmemek, olarak açıklanmış.

İçinde en çok deyim bulunan TDK’nin üç³, Aksoy⁴, Akyalçın⁵, Parlatır⁶, Si-
nan⁷, Saraçbaşı⁸ ve Yurtbaşı’nın⁹ deyim sözlüklerini taramamız sonucunda ele
aldığımız deyim çeşitlemesiyle ilgili şu malzemeye karşılaştık:

kulakları/kulağının üstüne yatmak, Söylenen sözleri duymazdan gelmek,
yaptığı eylemleri anımsamıyormuş gibi davranmak.

kulak ardı/arkası etmek/arkasına atmak, Söylenen sözü işitmemiş gibi dav-
ranmak, önemsememek.

2 TDK (2004), *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II*, 3. bsl., Ankara, C.: I, s. 357, TDK Yayınları: 279/331.

3 TDK (1963-1982), *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Ankara, 12 Cilt, 4842 s., TDK Yayınları: 211
TDK (2004), *age.*, 406+175 s. [6.125 deyim]
TDK (2009), *Deyimler Sözlüğü*, Genel Ağ <http://tdkterim.gov.tr/> [Nisan 2013 itibarıyla 11.209 deyim]

4 Aksoy, Ömer Asım (1988), *Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, 457-1131 s., İnkılap Kitabevi. [8.164 deyim]

5 Akyalçın, Necmi (2012), *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, Ankara, 672 s., Eğitim Kitap
Yayıncıları. [4.510 deyim]

6 Parlatır, İsmail (2007), *Deyimler*, Ankara, 363 s., Yargı Yayınevi. [10.349 deyim]

7 Sinan, Ahmet Turan (2001), *Türkçemizin Deyim Varlığı*, Malatya, 516 s. [17.137 deyim]

8 Saraçbaşı, M. Ertuğrul (2010), *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, Ankara, 2 Cilt, 1328 s., YKY. [13.126
deyim]

9 Yurtbaşı, Metin (2012) *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, 3. bs., İstanbul, 464 s., Ex.cel.lence Publishing.
[Kapağında; “30.000 Deyim ve Örnek Cümle, 5.000 Kavram, 2.000 Çizim” yazılı sözlükte sayıldığına
madde başı olarak 12.149 deyim bulunduğu görülmektedir. Demek ki, 30.000 sayısı içinde sayılan diğer
yazılı ve görsel ürünler de yer almaktadır.]

kulak asmamak, Önem vermemek, dinlememek, ilgilenmemek, ciddiye almamak.

kulak/kulaklarını tıkamak, Duymamazlıktan gelmek, aldırılmamak.

kulağı duvar olmak, 1. Hiçbir konu veya sorun ile ilgilenmemek, 2. Sağır olmak.

kulağına davul çalınmak, Dinlememek, aldırılmamak, ilgilenmemek.

kulağının ardıyla dinlemek, Söylenenleri önemsemeyip dikkatle dinlemek, duymamazlıktan gelmek, dikkate almamak.

Sonuç

Kulaklarının üzerine oturmak deyimini, *kulakları/kulağının üstüne yatmak* deyimini bir çeşitlemesi şeklinde değerlendirilerek başta TDK'nin deyimler sözlüğü olmak üzere bütün sözlüklerde yer almalıdır. Dil araştırmalarında hiçbir zaman; "Bu sözün eş anlamlısı, çok benzeyeni var. Bu sebeple sözlüğe almasak da olur." anlayışı yoktur. Her söz, dile bir zenginlik katar. Aynı anlamda, çok sayıda söz varlığının bulunması yazarlara, konuşmacılara büyük kolaylık sağlar.